

РЕЦЕНЗІЇ

Кизилова Віталіна
(*м. Северодонецьк*)

Національне письменство у світлі онтологічних проблем

Ткаченко Т. І. Онтологічний вимір української малої прози кінця XIX–XX століть: монографія. Київ: Освіта України, 2017. 470 с.

На тлі переоцінки моральних й естетичних норм, інтелектуальних і мистецьких цінностей, яка відбувається нині, твориться нова українська культурна ідентичність, що викликає потребу актуалізації проблем людської екзистенції, внутрішнього світу людини. Одвічні онтологічні питання – взаємозумовленість людини і світу, буття, людина, суспільство, – що здавна перебувають у центрі уваги філософії, релігії, літератури, культурології, естетики й інших наук, увиразнюються шляхом пізнання сутності складного, неоднозначного світу. Новітнє літературознавство фіксує посилення інтересу до онтологічних проблем у текстах художньої літератури. Ю. Безхутрий, Б. Голота, І. Захарчук, Ю. Ковалів, Л. Назаревич, І. Лисенко, О. Чепурна – науковці, котрі у своїх працях апелювали до питань людського існування, осмислювали онтологічні начала в художньому творі, ціннісні орієнтири того чи того автора.

Літературознавчі праці з означених проблем поповнилися монографією *Тетяни Ткаченко «Онтологічний вимір української малої прози кінця XIX–XX століть»* (К. : Освіта України, 2017. – 470 с.). Звертаючи увагу на наукові здобутки, дослідниця робить спробу осмислення основ буття української малої прози за більш, ніж столітній період її існування, демонструючи авторський погляд як на загальновідомі твори художньої літератури, так і маловідомі зразки материкового й діаспорного художнього доробку. Вони в роботі постали комплексом жанрів і жанрових форм в усьому своєму розмаїтті: етюд, образок, ескіз, нарис, увертюра, новела, оповідання, легенда, казка, лист, анекдот, байка, репортаж, трактат, притча й ін., котрі, розвиваючись на перехресті традицій та новаторства, характеризуються складними процесами інтеграції й диференціації на жанрово-стильовому рівнях, засвідчують різноспрямованість, багатогранність художнього поступу.

У вступній частині монографічної праці Тетяна Ткаченко зазначає:

«Втілюючи єдність розмаїття складників, художній текст відображає не тільки загальні явища, віхові події, а й духові та душевні концепти ментально-етнічної, станової, вікової, статусної громади, феномени національного й особистісного гатунків. У ньому спостерігається наявність Сковородинської тріади: макрокосм (об'єктивний світ), мікрокосм (суб'єктивний світ) і світ символів – література в онтологічному сенсі, яка єднає дихотомію буття, стає його екзистенцією – способом буття, фіксованим за допомогою слова (думки і чуття), де письменник промовляє себе, витворює в мові світ (sichdargestellt), підґрунтям якого виступає феномен «я-говоріння», у творі – реальність, єдино істинну «тут-і-зараз», поєднуючи об'єктивну даність і суб'єктивну замість» (стор.25). Ця теза, на глибоке переконання, є ключовою для розуміння концепції дослідження, його мети й завдань. Осмислюючи парадигму національного буття української малої прози кінця XIX–XX ст., авторка апелює до онтологічних складників літературного твору: мова, мислення, мовлення, часопростір. Такий підхід дав можливість репрезентувати жанрову парадигму української малої прози кінця XIX–XX століть комплексом проблемно-тематичних моделей, з-поміж яких пріоритетними видаються соціально-мілітарна, сміхова, дитячого універсуму. Онтологія літературного твору розглянута дослідницею на рівні особисте – громадське – національне – загальнолюдське; при цьому слушно наголошується на впливі історичного контексту на смислові акценти художніх текстів.

Поглибленню розуміння динаміки прозописьма кінця XIX –XX століть, вияву національного буття у малих жанрових формах, осягненню іманентних рис, що стали основою письменницької індивідуальної манери сприяє застосований Тетяною Ткаченко комплексний інтегральний підхід до розуміння літературних явищ, що синтезує філологічний, інтертекстуальний, біографічний, порівняльно-історичний методи, акцентує онтологічний аспект, спирається на філософсько-психологічний та соціокультурний аналіз (стор. 8).

Абсолютно доречним видається свідомо дослідницька увага на значний часовий вимір літературного процесу, що в цілому дало можливість продемонструвати цілісність етапу художнього поступу, котрий, з одного боку, відмінний від попереднього, з іншого – перебуває з ним у тісній взаємодії. Варто наголосити, що авторка проаналізувала великий масив літературних творів, зокрема й маловідомих, частина з яких до сьогодні не піддавалася фаховому аналізу. У дослідженні Тетяни Ткаченко багато цікавих конкретних спостережень, які змістовно збагачують розуміння онтологічної сутності творчості

письменників ХХ століття.

В аспекті винесеної в назву монографії проблеми постає актуальним розгляд жанрів малої прози (мініатюри, оповідання, казки, новели, притчі, байки й ін.) в українській літературі ХХ століття для і про дітей, осмислення своєрідності рецепції та інтерпретації дитячого світосприйняття. Дослідниця слушно зазначає, що жанрам малої прози властива дифузія, відображена в синтезі їх складників на формальному і змістовому рівнях, що зумовлено історичним контекстом, цільовою аудиторією, ідіостилем (стор. 230). У художніх творах увагу Тетяни Ткаченко привертають мінливі стани героїв, їхні стосунки зі світом, що увиразнено певними концептами, символами, архетипами, завдяки чому художні ресурси творчості письменників відкриваються по-новому. Дитячий дискурс репрезентує письменницький погляд на людину, її стосунки зі світом, на духовні основи життя, дає змогу авторці монографії розглянути творчість письменників кінця ХІХ–ХХ століть як цілісне духовне явище.

Дослідження Тетяни Ткаченко «Онтологічний вимір української малої прози кінця ХІХ–ХХ століть» є концептуальним, новаторським, завершеним дослідженням, виконане на належному науковому рівні й добре структуроване. Друкована праця робить спостереження набутком широкого кола дослідників і читачів, спонукаючи їх до розуміння тісного взаємозв'язку різних сегментів літератури як цілісного художнього явища, в якій не існує першорядних чи другорядних структурних утворень. Авторка сумлінно ставиться до предмета й об'єкта свого дослідження, вона спроможна відкривати нові сторінки українського письменства, висловлювати оригінальні думки, верифікувати їх.

Водночас, як і кожне новаторське наукове дослідження, праця Тетяни Ткаченко містить дискусійні моменти, спонукає до роздумів.

Інтерпретацію дослідницею художніх творів доречно посилити цитатами, які б увиразнили цікаві знахідки, висвітлені в аналізі щодо формозмістових складників та ідіостилю прозаїків.

Досліджуючи тексти відомих письменників (М. Коцюбинського, В. Стефаника, О. Довженка, В. Близнеца, Гр. Тютюнника), доцільно залучити погляди літературознавців, що сприяли би розкриттю аргументації влучних спостережень авторки у взаємозв'язку «теза – аргумент – контраргумент».

Означені зауваження є спробою актуалізувати увагу здобувача до можливих напрямів наукової дискусії, але не применшує значення рецензованої роботи. Тож монографія Тетяни Ткаченко «Онтологічний вимір української малої прози кінця ХІХ–ХХ століть» (К. : Освіта

України, 2017. – 470 с.) є новаторським дослідженням, вагомим внеском в українську гуманітарну науку.

КИЗИЛОВА ВІТАЛІНА,
доктор філологічних наук, професор
(Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)